

Jelena Lj. Spasić
Univerzitet u Kragujevcu
Fakultet pedagoških nauka
Katedra za filološke nauke
jelenaspasic2410@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2811-5865>

Originalni naučni rad
UDK: 81'232'367-053.5
DOI: 10.19090/mv.2024.15.2.27-40

TIPOVI REČENICA U SPONTANOM GOVORU DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

APSTRAKT: Analiza spontanog govora dece pruža uvid u zastupljenost sintaksičkih struktura, na osnovu kog se može planirati podsticanje razvoja onih struktura koje izostaju u govoru dece ili su u njemu slabije zastupljene. Razvoj govora dece predškolskog uzrasta urednog govornog razvoja u našoj zemlji nije u fokusu istraživača tokom poslednjih nekoliko decenija. S obzirom na činjenicu da deca kasno progovaraju i imaju usporen jezički razvoj, razvoju govora predškolske dece treba posvetiti veću pažnju. U radu¹ su analizirani tipovi komunikativnih rečenica po uzrastima, odnosno struktura diskursa dece predškolskog uzrasta (zastupljenost prostih, prostih proširenih, nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica). Izdvojeni su najzastupljeniji tipovi naporednih odnosa i zavisnih klauza po uzrastima.

Ključne reči: dečji govor, predškolski uzrast, sintaksa dečjeg govora, rečenica.

TYPES OF SENTENCES IN THE SPONTANEOUS SPEECH OF PRESCHOOL CHILDREN

ABSTRACT: The analysis of children's spontaneous speech provides insight into the representation of syntactic structures, on the basis of which it is possible to plan to encourage the development of those structures that are absent in children's speech or are less represented. The speech development of children of preschool age with regular speech development in our country has not been the focus of researchers for the last few decades. Considering the late speaking and slow language development of children, more attention should be paid to the speech development of preschool children. The paper analyzes the average sentence length measured by the number of words by age, as well as the types of sentence (representation of simple sentences, basic and extended, coordinated and subordinated sentences). The most common types of subordinate relations and dependent clauses by age are highlighted.

Keywords: child speech, preschool age, syntaxis of child speech, sentence.

---

¹ Realizaciju ovog istraživanja finansiralo je Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije (br. Ugovora 451-03-65/2024-03/ 200140).

1. UVOD

Brojni faktori dovode do kasnog progovaranja i usporenog jezičkog razvoja današnje dece. Poznato je da rana izloženost ekranima elektronskih uređaja negativno utiče na razvoj govora (Bhutani et al. 2023), a deci se danas manje čita i manje sa njima razgovara, usled užurbanog tempa života roditelja. S polaskom u vrtić, dolazi do naglog skoka u razvoju govornih sposobnosti. Rečenica počinje da se razvija, jer dete stupa u bogate jezičke interakcije s vršnjacima. Zadatak vaspitača je da podstiče dečje spontane razgovore, bogati dečju rečenicu i koriguje nepravilne sintaksičke konstrukcije (Spasić 2023: 37). Takođe, veoma je važno da vaspitač prati dečji govorni razvoj analizirajući spontani govor dece (Spasić 2023: 29).

Analiza spontanog govora dece pruža uvid u zastupljenost sintaksičkih struktura, na osnovu kog se može planirati podsticanje razvoja onih struktura koje izostaju u govoru dece ili su u njemu slabije zastupljene.

1.1. Prethodna istraživanja

Upotrebom glagola u ranom uzrastu (od 18 do 26 meseci) bavila se D. Anđelković u disertaciji pod nazivom *Glagoli i glagolske dopune u razvoju dečjeg govora* (2012). Predmet izučavanja dosadašnjih istraživanja bili su razumevanje zavisnih klauza u jeziku disfazične dece (Lazarević, Tenjović 2007), sintaksičke sposobnosti dece sa specifičnim jezičkim poremećajem (Pavlović i dr. 2014), kao i produkcija komunikativne rečenice sa zavisnom klauzom kod dece ranog školskog uzrasta (Kašić 2002). U stranoj literaturi je upoređivana sintaksa govora dece urednog govornog razvoja i govora dece koja mučaju (Kadi-Hanifi, Howell 1992), analizirane su sintaksičke kategorije u govoru mlađe dece (Pine, Martindale 1996), prosečna dužina rečenice dece uzrasta od tri do devet godina, kod dece urednog govornog razvoja i dece sa specifičnim jezičkim poremećajem (Rice et al. 2010), kao i prosečna dužina rečenice trogodišnjih migranata (Lailiyah, Wijaya 2019). Sintaksički razvoj bilingvalne dece bio je predmet izučavanja većeg broja studija (Vrućinić i dr. 2021, Martinez, Gallardo, Gutierrez 2019, Uhlarik, Tirova 2016, Montrul 2006), a ispitivan je i uticaj semilingvizma na sintaksički razvoj romske dece mlađeg školskog uzrasta (Nestorov, Golubović, Kašić 2014). Predmet izučavanja su takođe i sintaksička svojstva pisanog diskursa učenika mlađeg školskog uzrasta (Ivanović 2013, Ivanović 2015, Ivanović 2016, Ivanović 2016a).

Sintaksa diskursa dece predškolskog uzrasta urednog govornog razvoja, koja su izvorni govornici srpskog jezika, na našim prostorima, koliko nam je poznato, nije do sada bila predmet izučavanja.

1.2. Metodologija istraživanja

Osnovni cilj istraživanja je da se ispituju tipovi komunikativnih rečenica u spontanom govoru dece predškolskog uzrasta, s posebnim osvrtom na naporedne odnose i vrste zavisnih klauza, odnosno da se ispituju razlike u pogledu sintaksičke razvijenosti u četiri uzrasne kategorije.

U radu su analizirani spontano nastali iskazi dece uzrasta 3.0–3.11, 4.0–4.11, 5.0–5.11 i 6.0–6.11 (po sto iskaza za svaki uzrast). Iskazi su zabeleženi tehnikom anegdotske zabeleške tokom aprila 2024. godine u Predškolskoj ustanovi *Pionir* u Jagodini, u vrtićima *Pionir*, *Sunce*, *Pivara*, *Leptirić*, *Bambi* i *Pčelica*. U pitanju je prigodni uzorak ispitanika. Ispitanici su deca urednog razvoja, izvorni govornici srpskog jezika, što znači da oni pripadaju štokavskim govorima, i to kosovsko-resavskom dijalektu, pa se u jednom broju primera javljaju dijalekatski oblici. Iskazi su zabeleženi tokom svakodnevnih aktivnosti u vrtiću, najčešće tokom slobodne igre ili tokom jela.

U analizi spontano nastalih iskaza dece predškolskog uzrasta izdvojili smo tipove komunikativnih rečenica u govoru dece, a dodatno smo se bavili naporednim odnosima i vrstama zavisnih klauza. Dobijene rezultate prikazali smo tabelarno i opisno, nakon čega su analizirani u svetlu očekivanih nalaza na osnovu prethodnih istraživanja o sintaksičkom razvoju dece.

2. SINTAKSIČKI RAZVOJ DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Dužina rečenice, iskazana brojem reči i brojem morfema, predstavlja značajan indikator gramatičkog razvoja dece uzrasta od tri do devet godina (Rice et al. 2010).

Iako je tempo dečjeg jezičkog razvoja individualan, kod sve dece se javlja isti redosled smenjivanja faza sintaksičkog razvoja. U prvoj fazi sintaksičkog razvoja dete koristi holofrazu, kada jednom rečju izražava celu misao, a značenje holofraze odrasla osoba razume iz konteksta. U sledećoj fazi sintaksičkog razvoja javlja se rečenica od dve reči, a kasnije se razvija pravilna rečenična struktura (subjekat, predikat, objekat), dok se pri kraju predškolskog perioda javljaju odnosne i vremenske rečenice (Malrije 1981: 218–220). Analiza spontanog govora deteta urednog govornog razvoja pokazuje da dete od treće do četvrte godine

počinje povezano da govori o stvarima koje su se dogodile, koristi rečenice od tri do četiri reči, između pete i šeste godine počinje gramatički pravilno da koristi složene rečenice sa svim vrstama reči, uviđa odnose, uzroke i posledice, dok sa šest godina lako koristi složene rečenične strukture (Spasić 2023: 24–26).

Značenja prvih rečenica su produžetak razvoja senzomotorne inteligencije i univerzalna su za celu ljudsku vrstu (Braun 1981: 53). Sa pune tri godine deca koriste proste rečenice, a potom koriste sve složenije sintaksičke strukture (Ivanović 2014: 30). Dete u ranoj fazi jezičkog razvoja kombinuje glagol sa ograničenim brojem visokofrekventnih leksičkih jedinica, kao što su zamenice (Anđelković 2012: 38). U trećoj godini se najpre javlja rečenica sa ličnom zamenicom u trećem licu, u drugoj polovini treće godine deca grade rečenicu sa ličnom zamenicom u prvom licu, dok se potpuna rečenica javlja sa četiri ili pet godina (Brković 2011: 253). Prvi veznik koji se javlja u dečjem govoru je veznik *i* (Brković 2011: 254).

Nezavisnosložene rečenice imaju jednostavniju sintaksičku strukturu od zavisnosloženih, pa se ranije i javljaju u usmenoj produkciji dece (Ivanović 2016: 421). Najvažniji sintaksički proces u razvoju govora trogodišnjaka jeste uključivanje zavisnih klauza u strukturu upravne rečenice (Ivanović 2016a: 89). Deca su sposobna da koriste komunikativne rečenice u kojima kombinuju dve zavisne klauze ili više njih sa četiri godine, ali jedan broj dece retko koristi višestrukosložene rečenice čak i u mlađem školskom uzrastu (Ivanović 2016a: 89).

U govoru dece najpre se razvijaju zavisne rečenice s dopunskom konstituentnom funkcijom (izrična, namerna i posledična), kao i sa funkcijom imeničkih odredbi (odnosna), od klauza sa funkcijom glagolskih odbredbi ranije se usvajaju načinska, mesna i vremenska, dok se dopusna, uzročna i uslovna usvajaju između jedanaeste i dvanaeste godine (Kašić 2002).

2.1. Dužina rečenice u spontanom govoru dece predškolskog uzrasta

Analizom prosečne dužine komunikativne rečenice nastale u spontanom govoru dece po uzrastima utvrdili smo da se dužina rečenice iskazana brojem reči povećava sa uzrastom, ali je najveća na uzrastu 5.0–5.11 (Tabela 1).

Uzrast	Prosečna dužina komunikativne rečenice iskazana brojem reči
3.0–3.11 god.	7.76
4.0–4.11 god.	7.84
5.0–5.11 god.	9.26
6.0–6.11 god.	7.96

Tabela 1. Prosečna dužina iskaza u govoru dece predškolskog uzrasta

Naši nalazi potvrđuju nalaze ranije studije, u kojoj je, korišćenjem *Testa za ispitivanje sposobnosti opisivanja šest slika*, i kod dece sa razvojnom disfazijom i kod dece urednog govorno-jezičkog razvoja uočeno da su najduže rečenice stvarala deca uzrasta 5.6 do 5.11. godina (Čabarkapa i dr. 2007: 460). Pomenuti nalaz može se objasniti činjenicom da petogodišnjaci najpre produkuju duže rečenice ulančavanjem klauza pomoću veznika *i* ili asindetski, a nakon šeste godine koriste složenije sintaksičke konstrukcije, pa se dužina rečenice u pogledu broja reči skraćuje. Primera radi, u govoru šestogodišnjaka uočavamo kondenzaciju iskaza upotrebom deverbativne konstrukcije, pa je ono što se moglo iskazati zavisnom klauzom od sedam reči „zato što sam se brisala vlažnim maramicama” iskazano predložsko-padežnom konstrukcijom „od + N_{dev}”, sačinjenom od četiri reči:

Imam sapunicu na rukama *od brisanja vlažnim maramicama*. (M. N. devojčica, 6 god. i 7 m.)

2.2. Tipovi rečenice u spontanom govoru dece predškolskog uzrasta

U okviru analize tipova rečenica analizirali smo zastupljenost prostih, prostih proširenih, nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica na ispitivanim uzrastima. Dodatno smo analizirali naporedne odnose u nezavisnosloženim rečenicama i pojavu zavisnih klauza u okviru zavisnosloženih rečenica u spontanom govoru tokom predškolskog uzrasta.

Tabela 2. pokazuje da je prosta rečenica najzastupljenija kod trogodišnjaka, dok se sa povećanjem uzrasta javlja ređe, što je i bilo očekivano.

Uzrast	Prosta neproširena rečenica	Prosta proširena rečenica	Nezavisnosložena rečenica	Zavisnosložena rečenica
3.0–3.11 god.	7	39	19	35
4.0–4.11 god.	6	35	25	34
5.0–5.11 god.	2	39	26	33
6.0–6.11 god.	2	40	23	35

Tabela 2. Tipovi rečenica u govoru dece predškolskog uzrasta

Učestalost upotrebe proste proširene rečenice² nije značajno različita u ispitivanim uzrastima. Četvorogodišnjaci znatno češće koriste nezavisnosložene rečenice u spontanom govoru od trogodišnjaka. Međutim, kada je reč o distribuciji zavisnosloženih rečenica, primećujemo da nema povećanja njihove zastupljenosti sa povećanjem uzrasta, te u radu na razvoju govora dece predškolskog uzrasta posebnu pažnju treba posvetiti razvoju složene rečenice i upotrebi zavisnih klauza.

2.3. Tipovi naporednog odnosa među nezavisnim klauzama u spontanom govoru dece predškolskog uzrasta

Kada je reč o zastupljenosti različitih vrsta naporednih odnosa, u govoru trogodišnjaka uočavamo najveću zastupljenost rečenica u sastavnom naporednom odnosu, a znatno ređe se javljaju rečenice u suprotnom naporednom odnosu. Sastavni odnos je u govoru trogodišnjaka najčešće iskazan asindetski, kao u primerima:

Ja sam tjudna (trudna), biće devojčica (K. F., devojčica, 3 god. i 6 m.); To nije zmija, to je Mata. (V. A., devojčica, 3 god. i 9 m.); Đole, sedi lepo na stolici, polomićeš noge. (A. V., devojčica, 3 godine i 2 meseca)

U nezavisnosloženim rečenicama u govoru trogodišnjaka ređe se javljaju rečenice u sastavnom naporednom odnosu iskazanom veznicima. U našem korpusu se javljaju primeri upotrebe veznika *i* i veznika *pa* u nezavisnosloženim rečenicama:

Jitala (ritala) sam nogu, pa sam dobila po guzi. (T. M., devojčica, 3 god. i 6 m.); Doktor mi je stavijo dva gipsa i onda će brzo da prođe. (L. M., dečak, 3 god. i 9 m.); Baba Slađina jaja su porasla velika i postali su pilići. (V. T., devojčica, 3. god i 9 m.); Krava pije mleko, pa nam zato daje mleko. (Đ. P., dečak, 3 godine 9 meseci)

Suprotni naporedni odnos se javlja ređe u nezavisnosloženim rečenicama trogodišnjaka i iskazan je veznikom *a*:

Kocijo (kočio) sam i kocijo (kočio) sto na sat, a ipak sam pao. (L. M., dečak, 3 god. i 9 m.); Zato što je sladoled hladan i napolju je zima, a zima je hladna. (S. Đ., devojčica, 3 god. i 7 m.)

U govoru četvorogodišnjaka uočavamo distribuciju naporednih odnosa među nezavisnim klauzama kao i kod trogodišnjaka. Preovlađuje asindetski iskazan suprotni naporedni odnos, ređe je suprotni odnos iskazan upotrebom

² U okviru tradicionalnog pristupa analizi rečenice razlikuju se prosta rečenica, sačinjena od subjekta i predikata, pri čemu su oba rečenična člana iskazana jednom rečju, razlikuje se od proste proširene rečenice „kod kojih se subjekat i predikat sastoje od dveju ili više reči, i/ili one čiji predikat uz sebe ima neku odredbu ili dopunu” (Klikovac 2017: 2–3).

veznika *a*. Od naporednih odnosa javlja se, kao i kod trogodišnjaka, jedino suprotni naporedni odnos, s tom razlikom što četvorogodišnjaci uz veznik *a* počinju upotrebljavati i veznik *ali*:

Ja imam bebu u stomaku kao moja mama, ali moja je manja. (M. S., devojčica 4 god i 7 meseci); Volim pile, prase, ali najviše volim krilca od pileta. (M. L., dečak, 4 godine i 4 meseca)

Dok je kod trogodišnjaka i četvorogodišnjaka preovladavao asindetski iskazan sastavni naporedni odnos među klauzama, u govoru petogodišnjaka se znatno češće koristi veznik *i* za iskazivanje sastavnog naporednog odnosa, što ćemo ilustrovati nekim od zabeleženih primera:

Ja sam bio išao juče sa majkom u zoološki vrt i video sam zeku-peku. (J. J., dečak, 5 god. 3m.); Sunce je velika užarena lopta i na njoj nema života, tako kaže moj tata. (P. T., dečak, 4 godine i 9 m.); Oni jedu hleb od blata i bljak im je, imaju hleb od blata i jaje od zemlje. (L. M., dečak, 4 god. i 2 m.)

S obzirom na to da se složena rečenica tek počinje razvijati sa četiri ili pet godina, neki petogodišnjaci se i dalje služe ulančavanjem klauza pomoću veznika *i*, što prethodi upotrebi zavisnosložene rečenice:

Ja sam bio išao juče sa majkom do prodavnice i mi smo bili kupili puding i mama je kuvala i mi smo jeli sinoć puding. (A. S., dečak, 5 god. i 7 m.)

Naporedni odnosi u iskazima zabeleženim u spontanom govoru šestogodišnjaka imaju sličnu distribuciju kao i kod mlađe dece. Najzastupljeniji je sastavni odnos i to asindetski, ređe s veznikom *i*, a od drugih naporednih odnosa javlja se još jedino suprotni naporedni odnos iskazan veznicima *a* i *ali*. Šestogodišnjaci češće upotrebljavaju veznik *a* za iskazivanje suprotnog naporednog odnosa među klauzama:

Ja još nisam počela, a već sam pogrešila. (S. O., devojčica 6 god. i 5 m.); Moja gumica je u obliku karmina, a ima i rezač. (N. M., devojčica, 6 god i 3 m.); Đavo može da nam uzme dušu, a ona nam je najbitnija. (S. I., dečak, 6 god. i 3 m.); Snežna kraljica je mrtva, a oni su joj ukrali krunu. (J. G., dečak, 6 god. i 7 m.)

Najzastupljeniji vid povezivanja nezavisnih klauza u spontanom govoru dece je sastavni, a nešto ređe se javlja suprotni naporedni odnos. Dakle, u govoru dece predškolskog uzrasta nismo zabeležili primere složenih rečenica u kojima se javljaju klauze u rastavnom i zaključnom naporednom odnosu, a isključni odnos uočavamo samo u jednom primeru u govoru petogodišnjaka.

2.4. Tipovi zavisnih klauza u spontanom govoru dece predškolskog uzrasta

U govoru dece se najpre javljaju izrična, namerna, posledična i odnosna rečenica (Ivanović 2014: 32). U zavisnosloženim rečenicama u govoru

trogodišnjaka najzastupljenija je izrična rečenica i to najčešće kao dopuna glagola govorenja, najčešće sa veznikom *da* (samo u jednom primeru beležimo veznik *kako*):

Imam tji (tri) godine, tjenej (trener) mi je jekao (rekao) *da sam toliko mala*, nije hteo da me primi. (A. M., devojčica, 3 god. i 2 m.); Ja sam vam rekla *da ne trčite po sobi*, vi me ne slušate i sad je vaspitačica ljuta. (K. M., devojčica, 3 god. i 6 m.); Vaspitačice, što si rekla svima *da mi je tata policajac?* (I. D., dečak, 3 god. i 10 m.); Kokoška kaže kokoda, a meni mama nekad kaže *da ne zatvaram usta kao kokoška*. (K. M., devojčica, 3 god. i 6 m.).

Vremenske rečenice se često javljaju u spontanom govoru trogodišnjaka i to uvek sa veznikom *kad(a)*:

Kada sam išla u vrtić, srela sam Anju i Ivu. (T. M., devojčica, 3 god. i 4 m.); *Kad nam donesu krevetiće*, budite tihi, igraćemo se nešto da Nataša (vaspitačica) ne čuje. (nakon užine, tokom spremanja za spavanje, D. I., dečak, 3 god. i 10 m.); Vaspitačice, vidi, doneo sam ovu knjigu koja smrdi na staro jer mi je tata kupio još *kad je on bio mali*. (V. M., dečak, 3 god. i 9 m.); Njega će mama da ošiša *kad on bude hteo*. (E. Đ., devojčica, 3 god. i 7 m.); Lele, moj tata će te sledi *kad vidi* sta si uladila sa batine luke (ruke) (M. M., dečak, 3 god.)

Namerna rečenica se ređe javlja u govoru trogodišnjaka i to uvek sa veznikom *da*:

Mene medved vodi na plivanje, *da me čuva od nosoroga*. (A. P., dečak 3. god i 6 m.); Hoću da budem frizer, *da pravim devojčicama frizure*. (D. S., dečak, 3 god. i 8 m.); Deda me stalno vodi *da je vidim*. (U. N., devojčica, 3 god. i 10 m.); Ja sam bila išla juče sa mamom *da kupim cveće, da posadimo*. (M. V., devojčica, 3 god. i 5 m.)

U govoru trogodišnjaka odnosna rečenica nije česta, ali je zabeleženo nekoliko primera sa veznikom *koji*:

Vaspitačice, vidi, doneo sam ovu knjigu *koja smrdi na staro*, jer mi je tata kupio još kad je on bio mali. (tokom igre, V. M., dečak, 3 god. i 9 m.); Moja omiljena igračka je moja kuca Loli, *koju baš volim*. (L. P., devojčica, 3 god. i 2 m.); Ja imam ježića *koji ne bode*. (U. N., devojčica 3 god. i 10 m.)

Uslovne rečenicu u govoru trogodišnjaka nisu česte. Trogodišnjaci češće grade uslovne rečenice u inverziji sa veznikom *ako*, retko sa veznikom *kad*:

Kad pipaš stalno nešto prljavo, izađu ti bubuljice na licu kao mojoj mami. (D. N., devojčica, 3 god. i 8 m.); *Ako ti vaspitačica skida korice sa hleba*, zubi neće da ti budu jaki. (M. L., devojčica, 3 god. i 8 m.); *Ako ne bacamo u kantu*, planeta će da plače. (A. V., dečak, 3 god. i 7 m.)

U spontanom govoru četvorogodišnjaka, kao i u govoru petogodišnjaka, najzastupljenije su izrične rečenice, na drugom mestu po zastupljenosti su vremenske rečenice, a nešto ređe se javljaju odnosne, uslovne i namerne rečenice.

Dok su trogodišnjaci gradili odnosne rečenice isključivo s veznikom *koji*, četvorogodišnjaci koriste i veznik *što*:

Imao sam kamilu *što šeta po pustinji*. (A. M., 4 god. 8 m.); Taćice (vaspitačice), pričaj nam ponovo priču sa zekom *što skače*, a mi da zmurimo (žmurimo). (J. M., dečak, 4 god. i 8 m.)

Kod četvorogodišnjaka se javljaju uzročne rečenice, najčešće s veznikom *jer*: Policajci su mom dedi napisali kaznu, *jer se bata i ja nismo vezali*. (U. M., devojčica, 4 god. i 7 m.); Neću to, neću kopam, *jer mi je dosadno*. (V. M., 4 god. i 10 m.); Tara plače *jer joj nedostaje mama*, baš je prava beba (M. L., devojčica, 5 god. i 1m.)

U spontanom govoru petogodišnjaka najzastupljenije su vremenske i odnosne rečenice, treće po zastupljenosti su uzročne s veznikom *jer*, četvrte po zastupljenosti su izrične rečenice s veznikom *da*. Dok su trogodišnjaci i četvorogodišnjaci vremenske rečenice gradili isključivo s veznikom *kad*, u govoru petogodišnjaka beležimo jedan primer zavisnosložene rečenice u kojoj se javlja vremenska klauza s veznikom *dok*:

Ne smemo da bacamo smeće u vodu, *jer će smeće da se zamrsi patki oko noge i da smeta ribicama dok plivaju*. (P. S., dečak, 5 god. i 6 m.)

U spontanom govoru petogodišnjaka javlja se i odnosna rečenica u inverziji s veznikom *ko*:

Ko bude danas dobar, on deli papir pre užine. (dečak, I. M., 5 god. i 10 m.); *Ko je izgubio*, on zasmehava. (V. D., dečak, 5 god. i 6 m.)

Nešto su ređe izrične, uslovne i namerne rečenice, ali smo zabeležili jedan primer poredbene rečenice za jednakost sa subordinatorom *kao što*:

Ja sam u biblioteku video istu knjigu *kao što imam kući*. (S. R., devojčica, 5 god. i 2 m.)

U našem korpusu, u spontanom govoru šestogodišnjaka, najbrojnije su izrične rečenice:

Znaš *kako ide zemljotres?* (I. M., devojčica, 7 god.); Ja znam *kako se ovo pravi*. (M. S., 6 god. i 5 m.); Moj pas Gricko zna *kad sam tužna* i dođe da me uteši. (M. P., devojčica, 6 god. i 4 m.); Pogodi *koju životinju sam zamislio*. (V. D., dečak, 6 god. i 8 m.); Da vidim *šta mi treba*. (V. S., dečak, 6 god. i 5 m.); Pogledajte *koliki sam zamak napravio*. (J. K., dečak, 6 god. i 9 m.)

Druge po zastupljenosti u govoru šestogodišnjaka su odnosne rečenice, nešto manje su zastupljene uzročne i uslovne, a sasvim retko se javljaju namerna i vremenska rečenica. Češće nego mlađa deca, predškolci u spontanom govoru tvore odnosne rečenice s veznikom *što*:

Trebali smo pripremiti američke palačinke, znate one male, *što se prave sa jogurtom...* (V. V., dečak, 6 god. 7 m.); To je ono *što gledaš na nebu* kada padne

noć, one bele tačke to je zvezda Tara. (N. I., dečak 7 god.); Možda je novo to što smo jeli krofne za doručak, pa imamo hormon sreće. (S. T., dečak, 6 god. i 8 m.)

Šestogodišnjaci počinju da upotrebljavaju pasivne oblike (Ivanović 2014: 48). U zabeleženom spontanom govoru šestogodišnjaka javlja se samo jedan primer njegove upotrebe: *Unutra su grisine, a preliveone čokoladom.* (M. S., devojčica, 6 god. i 5 m.).

Pri analizi produkcije naporednih odnosa među nezavisnim klauzama i različitih tipova zavisnih klauza u spontanom govoru dece, uočavamo postepeno usložnjavanje i bogaćenje rečenice sa povećanjem uzrasta. Na svim ispitivanim uzrastima se javljaju vremenske, odnosne, izrične i namerne rečenice, samo je njihova distribucija po uzrastima različita. Najpre se javljaju izrične i vremenske rečenice, koje su najzastupljenije u govoru trogodišnjaka. Uzročne rečenice uočavamo tek kod četvorogodišnjaka, a jedan primer poredbene rečenice nalazimo u govoru petogodišnjaka. Sistem hipotaksičkih subordinatora značajno je bogatiji u govoru šestogodišnjaka nego kod mlađe dece, naročito kada je reč o subordinatorima izričnih rečenica.

3. DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

U spontanom govoru dece predškolskog uzrasta, koja su izvorni govornici srpskog jezika, sa povećanjem uzrasta rečenica sadrži više reči. Trogodišnjaci i četvorogodišnjaci često koriste proste i proste proširene rečenice, pa je njihova komunikativna rečenica kraća i u pogledu broja reči i u pogledu broja klauza. Najduže rečenice tvore deca uzrasta 5.0–5.11, što se podudara sa rezultatima ranije studije o sintaksičkom razvoju dece (Čabarkapa i dr. 2007: 460).

Kada je reč o naporednim odnosima, u spontanom govoru dece predškolskog uzrasta najčešće se iskazuje sastavni odnos, jer je deci najlakše da shvate i iskažu da dve radnje teku u istom smeru. Javljaju se još i klauze u suprotnom naporednom odnosu, jer deca od treće godine mogu da iskažu i kretanje dve radnje u suprotnim smerovima. Produkcija klauza u isključnom, zaključnom i rastavnom odnosu zahteva određeni nivo kognitivnog razvoja, koji sledi tek u školskom uzrastu. U pisanom izražavanju dece uzrasta od 8 do 11 godina uočena je vrlo slična distribucija naporednih odnosa kao u rezultatima našeg istraživanja usmenog govora dece uzrasta od 3 do 7 godina, jer se rastavni, isključni i zaključni naporedni odnosi javljaju samo sporadično u pismenim sastavima dece mlađeg školskog uzrasta (Ivanović 2016: 432).

Imajući u vidu ranije navedenu činjenicu da se posledične rečenice u govoru dece razvijaju među prvima (Kašić 2002, Ivanović 2014: 32), treba istaći

podatak da se u korpusu od četiri stotine zabeleženih iskaza posledična rečenica javila samo jednom. U našem korpusu, takođe, izostaju mesne rečenice, koje su očekivane u govoru dece predškolskog uzrasta, s obzirom na to da spadaju u klauze s konstituentskom vrednošću priloške odredbe koje se ranije javljaju u govoru dece (Kašić 2002). Češća upotreba zavisnosloženih rečenica javlja se u govoru dece čiji roditelji i vaspitači, dakle, govorni uzori deteta, u svom govoru češće koriste zavisne rečenice (Ivanović, 2014: 37), a bogato jezičko okruženje dovodi i do upotrebe kompleksnijih rečenica.

S obzirom na to da je ispitivanje obavljeno četiri godine nakon početka pandemije virusa Kovid-19, ispitanici pripadaju generacijama dece koja su rođena tokom pandemije ili su u trenutku proglašenja pandemije imala jednu ili dve godine. Slabija zastupljenost različitih vrsta naporednih odnosa, kao i izostajanje određenih vrsta zavisnih rečenica, mogu se delimično objasniti i uticajem pandemije, koja je negativno uticala na razvoj govora dece, kako zbog nošenja maski i socijalne izolacije, tako i zbog još veće izloženosti dece ekranima, izostajanja iz vrtića i smanjene fizičke aktivnosti (Lukić i dr. 2021: 201).

Imajući u vidu činjenicu da su razvijene sintaksičke sposobnosti u predškolskom uzrastu prediktor kasnijeg akademskog uspeha kod dece, potrebno je veću pažnju posvetiti razvoju rečenice u dečjem govoru. Ograničenja ove studije jesu kraći period praćenja spontanog govora dece i ograničenost uzorka na teritoriju jednog grada. Ipak, studija daje smernice za rad na razvoju govora dece u predškolskom uzrastu, a rezultati analize postojećeg stanja u govoru dece u jagodinskim vrtićima može poslužiti kao polazište za neka buduća istraživanja većeg obima.

LITERATURA

- Andelković, D. (2012). *Glagoli i glagolske dopune u razvoju dečijeg govora*. [Doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu].
- Brković, A. (2011). *Razvojna psihologija*. Čačak: Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju.
- Bhutani, P., Gupta, M., Bajaj, G., Chandra, R., Satapathy, S. S., Ray, S. (2023). Is the screen time duration affecting children's language development? - A scoping review. *Clinical Epidemiology and Global Health* 25: 1–6.
- Čabarkapa, N., Punišić, S., Subotić, M., Čović, B. (2007). Sintaksička kompleksnost govorno jezičke razvojenosti dece predškolskog uzrasta, u *Zbornik radova 50. konferencije za ETRAN*, tom 2 (Beograd: Društvo za ETRAN): 458–461.

- Ivanović, M. (2013). Produkcija naporednosloženih i zavisnosloženih rečenica u narativnim tekstovima dece od osam i deset godina. *Specijalna edukacija i rehabilitacija* 12 (2): 163–178.
- Ivanović, M. (2014). *Sintaksičke konstrukcije u pisanom diskursu dece uzrasta od sedam do deset godina*. [Doktorska disertacija, Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu].
- Ivanović, M. (2016). Naporedni odnosi u rečenici i sintaksička složenost tekstoiva učenika mlađeg školskog uzrasta. *Specijalna edukacija i rehabilitacija* 15 (4): 417–436.
- Kadi-Hanifi, K., Howell, P. (1992). Syntactic analysis of the spontaneous speech of normally fluent and stuttering children. *Journal of Fluency Disorders* 17 (3): 151–170.
- Kašić, Z. (2002). Agramatična produkcija i semantička „zbrka” kod dece ranog školskog uzrasta. *Istraživanja u defektologiji* 1: 113–130.
- Lailiyah, N., Wijaya, I. P. (2019). Syntactic Analysis of Language Acquisition in Three-Year-Old Children Based on Cultural Background. *Journal Pendidikan Usia Dini* 13 (1): 58–71.
- Lukić, A., Joksimović, B., Vidojević, J., Drašković, K., Tanović, A., Marić, V., Lalović, N., Krstović Spremo, V., Ristić, S. (2021). The influence of social isolation during the COVID-19 pandemic on speech and language development in preschool children. *Biomedicinska istraživanja* 13 (2): 193–205.
- Martinez, A., Gallardo, del P.F., Gutierrez, M.J. (2019) Phonetic and Syntactic Transfer Effect in the English Interlanguage of Basque/Spanish Bilinguals. *Vigo International Journal of Applied Linguistics* 16: 1–26.
- Montrul, S. (2006) On the bilingual competence of Spanish heritage speakers: Syntax, lexical-semantics and processing. *International Journal of Bilingualism* 10 (1): 37–69.
- Pine J. M., Martindale H. (1996). Syntactic categories in the speech of young children: the case of the determiner. *Journal of Child Language* 23 (2): 369–395.
- Rice, M., Smolik, F., Perpich, D., Thompson, T., Rytting, N., Blossom, M. (2010). Mean Length of Utterance Levels in 6-Month Intervals for Children 3 to 9 Years With and Without Language Impairments. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 53 (2): 333–349.
- Uhlarik, J., Tirova, Z. (2016). Morfološke, sintaksičke i leksičke greške učenika čiji je maternji jezik srpski pri usvajanju slovačkog jezika kao bliskog slovenskog jezika. *Metodički vidici* 7: 277–294.

- Vrućinić, J., Milankov, V., Matić, I., Ivezić, S., & Stelkić, M. (2021). Složenost rečenične strukture na nematernjem jeziku kod bilingvalne dece. *Norma* 26 (1): 81–96.
- Браун, Р. (1981). Прве реченице детета и шимпанзе, у *Развој говора код детета*, ур. В. Митић (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства): 39–62.
- Вуксановић Ј., Аврамовић Илић, И., Бјекић, Ј. (2012). Разумевање својства исцрпности у вишеструким питањима код предшколске деце типичног развоја. *Зборник института за педагошка истраживања* 44 (2): 368–384.
- Ивановић, М. (2015). Сличности и разлике у писаној синтакси између две генерације ученика четвртог разреда основне школе, у *Језици и културе у времену и простору : тематски зборник*, 4 (2), ур. С. Гудурић, М. Стефановић (Нови Сад: Филолошки факултет): 177–188.
- Ивановић, М. (2016а). Синтаксичка својства писаног дискурса ученика млађег основношколског узраста – лонгитудинални приступ. *Зборник Института за педагошка истраживања* 48 (1): 87–105.
- Кликовац, Д. (2017). Како проста реченица може бити сложена. *Књижевност и језик* 64 (1–2): 1–24.
- Лазаревић, Е., Тењовић, Ј. (2007). Разумевање зависних клауза у језику дисфазичне деце. *Зборник Института за педагошка истраживања* 39 (2): 397–411.
- Малрије, Ф. (1981). *Психолошки аспекти формирања реченице код детета*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Несторов, З., Голубовић, С., Кашић, З. (2014). Утицај семилингвизма на синтаксички развој ромске деце млађег школског узраста. *Београдска дефектолошка школа* 20 (3): 639–650.
- Павловић, Р., Вуксановић, М., Чабаркапа, Н., Фатић, С., Вуковић, И. (2014). Синтаксичке способности деце са специфичним језичким поремећајем и неспецифичним променама електроенцефалографских активности. *Београдска дефектолошка школа* 20 (3): 603–612.
- Спасић, Ј. (2023). *Методика развоја говора*. Јагодина: Факултет педагошких наука.

Jelena Lj. Spasić
University of Kragujevac

TYPES OF SENTENCES IN THE SPONTANEOUS SPEECH OF PRESCHOOL CHILDREN

Summary

The analysis of children's spontaneous speech provides insight into the representation of syntactic structures, on the basis of which it is possible to plan to encourage the development of those structures that are absent in children's speech or are less represented. Considering the late speaking and slow language development of children, more attention should be paid to the speech development of preschool children. The paper analyzed the average sentence length by age, as well as the sentence structure of preschool children (representation of simple sentences, both basic and extended, coordinated and subordinated sentences). Preschool children who are native speakers of the Serbian language use communicative sentences with an average length of about two clauses and, as their age increases, their sentences contain more words. Three- and four-year-olds use simple and simple extended sentences more often, so their sentences are shorter both in terms of the number of words and the number of clauses. The longest sentences, both in terms of the number of words and in terms of the number of clauses, are created by children aged 5.0–5.11. In coordinated sentences in spontaneous child speech cumulative and adversative relations appear. Our findings show that in the speech of preschool children, the use of consequential and place sentences should be encouraged. The weaker representation of different types of coordinated relations, as well as the absence of certain types of dependent clauses, can be partly explained by the impact of the pandemic, which negatively affected the development of children's speech. Our study provides guidelines for work on the development of children's speech in preschool age, and the results of the analysis of the current state of children's speech in kindergartens can serve as a starting point for some future research on a larger scale.

Keywords: child speech, preschool age, syntaxis of child speech, sentence.

Primljeno: 8. 7. 2024.
Prihvaćeno: 25. 9. 2024.